

Zatímco s druhým zmíněným závěrem by bylo možné jednoznačně souhlasit, je možné pronést několik kritických slov k autorovým závěrům týkajícím se lenních vztahů. Pokud přijmeme Razimovy premisy, stojí jeho konstrukce poměrně pevně a vnitřně působí velmi uceleně. Je tedy možné přitakat, že dokud nenajdeme lepší model výkladu, jeví se teorie o lenních vztazích jako zcela adekvátní, pravděpodobná a lze pro ni najít i řadu dílčích důkazů. Zejména pokud uvážíme, že právní formalismus doby se neodbýval vždy v přesné (neřkuli písemné) definovaných kategoriích a nabýval jisté „fuzzy“ kvality. Zjednodušeně řečeno, nemusíme striktně rozlišovat lenní a „ne-lenní“ vztahy, můžeme uvažovat i o vztazích, jež splňují mnoho či většinu charakteristik vztahu „lenního typu“. Pramenné zmínky ovšem až na jedinou výjimku (akt udělení Čech v léno knížeti Vladivojovi, který je v dané době vlastně jediným výslovným dokladem feudálního systému týkajícího se Čech) neposkytují žádné přímé důkazy o lenních vztazích mezi českými knížaty a říšskými suverény. Narativní historiografické texty nebyly v principu nikdy právními dokumenty. Zaznamenávají také velmi širokou a proměnlivou dobu formování moci Přemyslovců, utváření státního organismu v Čechách a na druhé straně i vývoje postkarolinské říše. Středověcí autoři nejsou až na jisté výjimky (např. recepce zpráv Widukinda Dětmarem) na sebe navázání, na problém nahlížejí z rozdílných úhlů a užívají dobově podmíněnou a velmi rozličnou terminologii. Ani jednotlivé zprávy těchto autorů se nevyznačují velkou mírou koherence a ustálenosti. V poslední řadě lze namítnout, že už jen skutečnost, že všechny situace jsou líčeny prakticky plně z pohledu západních pramenů (jiné ovšem k dispozici do počátku 12. století nejsou), představuje zásadní metodický problém: I kdyby autoři pramenů vztah jako lenní vnímali, není jisté, že se jejich vidění shodovalo s praxí a realitou politiky říšského a přemyslovskeho „dvora“ a především že podobně viděla situaci i česká strana. V časech, kdy se státoprávní realita sama o sobě teprve vytvářela, je zřejmě předčasně předpokládat ustálenější státoprávní výklad.

Uvedená výhrada představuje zásadní problém a otevírá cestu na první pohled pevnou a koherentní konstrukci Razimova díla prostě zdaleka obejít a odmítnout jako celek, aniž bychom se museli zabývat hledáním vnitřních rozporů v jeho tezích. Je ale nutné také zdůraznit, že stav pramenů k ranému středověku jednoznačný soud neumožňuje. Debaty týkající se této epochy zůstávají z principu otevřené a je třeba připustit, že vedle sebe bude vždy stát několik

i protichůdných teorií, jež budou přibližně stejně pevně opřeny o dochované prameny. Práce Jakuba Razima do kontextu této debaty přináší solidní reflexi související obecné literatury, představuje ucelený a promyšlený systém výkladu a zdařile zdůrazňuje nutnost přinejmenším korigovat starší tezi o „násilí a kalkulaci“, které měly celý vztah Čech a Říše určovat. Vztah obou entit se jistě odbýval na uspořádanější právní platformě, jež sice nebyla prosta momentálního oportunismu, ale měla své jen pomalu se proměňující pevné zákonitosti.

JAKUB IZDNÝ

Digenis Akritis. Byzantský epos o Dvojrodém Hraničáři, přeložili Ondřej ČIKÁN a Markéta KULHÁNKOVÁ, Nakladatelství Pavel Mervart, Červený Kostelec 2018 (= Pro Oriente. Dědictví křesťanského Východu 44; Byzantská knihovna 5)

214 s., ISBN 978-80-7465-342-1

Rytířské, respektive obecně hrdinské eposy a rytířská kultura představují pro většinu laického publika synonymum středověku. Nicméně byzantská říše platí jako netypická, kulturně cizí oblast, kde tento žánr a vůbec specifické místo bojovnické vrstvy ve společnosti a její zvláštní étos nemají žádné místo. *Digenis Akritis*, soubor hrdinských básní ze života byzantského bojovníka, ukazuje, že jde jen o stereotyp.

Knihu uvolňuje rozsáhlý text Ondřeje Čikána a Markéty Kulhánkové, který čtenáře seznamuje s literárním kontextem, se světem hlavního hrdiny a také s komplikovaným a poměrně pozdním dochováním eposu (1300 – 17. století), který nespíše vznikl propojením různých látek vzniklých v průběhu 9.–12. století na východě Malé Asie. Dvojice editorů rovněž čtenáře seznamuje se svou překladatelskou technikou, jež se značně odlišuje od dílčího překladu přední české byzantoložky Růženy Dostálové; důmyslným mísením archaických a moderních prvků jazyka či zachováním signálních termínů se snaží navodit ve čtenáři překladu podobný dojem, jaký mohl vyvolávat v původním publiku. Svou překladatelskou techniku pak demonstrují na překladu jednoho konkrétního místa, které přeložila rovněž R. Dostálová. Knihu doprovází obsáhlý komentář, kde se překladatelé vyrovnávají jak s věcnými problémy,

tak s otázkami specifík jazyka série básní a s problémy překladu. Pozoruhodné, byť ne neznámé jsou na první pohled patrné paralely s obrazivostí severské hrdinské epiky, jež ale v mnohém navazuje na styl staršího řeckého básnictví.

Cyklus sestává z osmi knih, které čtenáře seznamují s Digenisovým původem, narozením, četnými hrdinskými skutky a smrtí. Obecně se předpokládá, že epos reflektuje dobu sklonku 9. a počátku 10. století, kdy makedonská dynastie upevnila svou pozici, nicméně již musela čelit rostoucí moci lokálních šlechtických dynastií. Odehrává se na východním pohraničí Byzance, kde čelila slábnoucímu tlaku upadajícího kalifátu.

Čtivý překlad doplněný příhodným komentářem nabízí kvalitní zpřístupnění textu, který dovoluje vhled do válečnické mentality byzantských pohraničních elit a přímo vyzývá ke srovnání se současnou západní rytířskou epikou.

DAVID KALHOUS

Dana STEHLÍKOVÁ, *Od andělky po zimostráz. Latinský Herbář Křišťana z Prachatic a počátky staročeských herbářů*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2017

277 s., ISBN 978-80-7325-441-4

Monografie je jedním z výsledků dlouhodobého bádání klasické filoložky Dany Stehlíkové o osobě a díle pražského mistra Křišťana z Prachatic, lékaře, astronoma, matematika konce 14. a začátku 15. století. Kromě recenzované knihy autorka v textu přislíbujíc i další zásadní výstup – kritikou edici Křišťanova latinského *Herbáře*. Publikace je zaměřena především na Křišťanovy práce spadající do oboru středověkého lékařství (protimorové spisy, spisy o pouštění krve, spisy o léčivech), zejména na jeho *Herbář*, který autorka správně zařazuje do literatury lékařské, nikoliv botanické (s. 123 aj.) a který v abecedním sledu popisuje léčiva rostlinného původu, jejich kvality, vzhled, účinky, využití a další informace. Kromě kapitol věnovaných analýze *Herbáře* však publikace obsahuje další pasáže, jež se stěžejním tématem souvisejí vzdáleněji, avšak pro výklad jsou přínosné, ba nezbytné. Tento fakt je naznačen už v titulu knihy, kde autorka avizuje informace o staročeském písemném kontextu *Herbáře*.

D. Stehlíková se již v úvodu pozastavuje nad faktem, že bohatá středověká lékařská literatura

je málo prozkoumaná, závěry jsou kusé, tematicky izolované a často mylné. Je to způsobeno několika skutečnostmi – mimo jiné dlouhou evropskou i mimoevropskou tradicí, interdisciplinarity a různými jazyky těchto spisů. Pro ucelenou práci je tak žádoucí spolupráce zástupců relevantních disciplín, a to i zůstaneme-li na poli bohemikálních prací.

Malé množství nosných informací shledává D. Stehlíková i v případě osoby a díla Křišťana z Prachatic, proto se v úvodní kapitole (I) alespoň stručně věnuje nedořešeným otázkám Křišťanova studijního a pedagogického působení na pražské univerzitě, přehledu jeho děl (zvláště lékařských) a také úvahám, v jakém jazyce Křišťan psal. Souhlasím s jejími závěry, k nimž jsem časem po bludných začátcích také dospěla, že jazyk Křišťanových spisů byla pouze latina a že česky svá odborná pojednání nepsal. Česky psané texty hlásící se ke Křišťanovi jsou buď mladšími anonymními překlady jeho děl, nebo se pouze zaštiťují jménem pražského mistra coby věhlasnou autoritou. Rovněž je nepochybné, že humanistické tisky *Lékařských knížek* nejsou Křišťanovi připisovány právem. Činí se tak opakovaně a s vervou, přestože i jejich titulní list odkazuje na fakt, že jde – dnešní terminologií řečeno – o kolektivní monografii. Tato kapitola je současně revizí dosavadních informací o Křišťanovi a jeho díle, obsažených jak v odborné literatuře věnované lékařství a styčným oborům, tak v dílech katalogové povahy, v nichž autorka shledává řadu nepřesností a omylů, které vznikly zejména izolovaným výzkumem problematiky, bez ohledu na širší kontext (jazykový, teritoriální, dobový).

Další kapitoly jsou již přímým úvodem do problematiky Křišťanova *Herbáře*. Jsou věnovány herbáři jako textovému zástupci oblasti o přírodních léčivých prostředcích (*materia medica*; kap. II), autorka sleduje původ a tradici herbářů (kap. III). Poukazuje mimo jiné na terminologické nepřesnosti v pojmenování podobných textů obsahujících komentované soupisy rostlin a dalších léčiv (herbář, rostlinář a také slovník), v závislosti na jejich určení a struktuře i v závislosti na disciplíně, která s daným textem pracuje. Věnuje se výskytu herbářů v českém písemnictví, v němž jsou latinské herbáře doloženy z konce 14. století a české z doby jen o málo pozdější.

Po informačně nabitě vstupní části se v IV. kapitole Stehlíková dostává k samotnému latinskému *Herbáři* mistra Křišťana. Opět zmiňuje nízkou prostudovanost díla a k původnímu soupisu známých rukopisů doplňuje další, čímž dospívá k počtu dvaceti rukopisů z konce 14. až šedesátých let 15. století. Ty při svém výzkumu objevila